

בין דוד בן-גוריון ליצחק בן-צבי: על מיקבץ אחד של מכתבי בן-גוריון בגלות אמריקה (1915-1916)

מתתיהו מינץ

בהתכתבות בין דוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי בתקופת גלותם בארצות-הברית, בשנים 1915-1918, ניתן לאתר, מבחינתו של בן-גוריון, שלושה מיקבצים. הראשון נכתב כעיקר באוגוסט 1915, בעת שערך בן-גוריון את סיכום התעמולה הראשון שלו לערי צפון-מזרח ארצות-הברית, לרבות טורונטו.¹ סיכום זה נקטע בשל מחלתו. עיתויו של המיקבץ השני הוא סיכום התעמולה השני, שאורגן לאחר ועידת קליוולנד של מפלגת פועלי-ציון האמריקנית (ספטמבר 1915) ונמשך בחודשים דצמבר-מארס 1916.² המיקבץ השלישי, המובא להלן, זמנו הוא החודשים מאי-יולי 1916, כאשר בן-גוריון ישב בניו-יורק, ואילו בן-צבי קבע את מושבו בווינגטון.

הסתלקותו של בן-צבי לווינגטון מוסברת באגרות בדוחק פרנסה וברצון להשתלט על הלשון האנגלית; אך אפשר, שהיא משקפת גם תחושה של אי-נחת ומועקה ממעמדו כמעגלי הצמרת של המפלגה בארצות-הברית, וכמורכך, מה שנראה בעיני כעיקר, התרופפות ביחסים בינו לבין בן-גוריון.

בן-צבי ובן-גוריון לא שימשו כחברים בוועד המרכזי האמריקני,³ בהעריכם שגלותם באמריקה תהא קצרה. כמובן, שגם בהעדר מינוי רשמי היו השניים מעורבים בפעילות המפלגתית. עצתם נתבקשה ומעורבותם היתה לעתים משמעותית. ואולם בעוד שבן-גוריון קיבל את המצב ללא תרעומת ואפילו נהנה מן האפשרויות לפרוץ מעלה ולהשפיע על ציבור רחב יותר, ראה עצמו בן-צבי כמי שנשמט ממסלולו והוגבל. יתירה מזאת, הפעילות למען 'החלוץ'; שאמורה היתה למקד תחילה את עשייתם הציבורית והפוליטית של השניים במפלגה ובקהל היעד הפריפרי, עלתה על

1 מקבץ המכתבים פותח ב-26 ביולי ומסתיים ב-28 באוגוסט 1915, סך הכל שבעה מכתבים. עזבוך בן-צבי, אצ"מ, ח' A116/40/1.
2 המקבץ פותח ב-11 בדצמבר 1915 ומסתיים ב-17 במארס 1916, שם.
3 החלטות הוועידה הרביעית של הברית העולמית חייבו את חברי פועלי-ציון הגולים מארצותיהם להצטרף אל המפלגות בארץ שקלטת אותם.

שרטון.⁴ גם ההשתדלות למען היתר לשיבה מוקדמת לארץ, בעוד המלחמה מתנהלת במלוא עוזה, לא הניבה פרי.⁵

ואולם, כאמור, את פרישתו של בן-צבי לווינגטון יש להסביר גם על רקע מכלול היחסים שבינו לבן-גוריון. שתי טבת, בספרו שהוזכר לעיל, הבחין בכך אבל מיקד את הדברים ב'סכסוך' שפרץ בין השניים מסביב לעריכתה של המהדורה השנייה של קובץ 'יזכור'.⁶

קשה לקבוע מה גרם להרעה ביחסים בין השניים. אולם ברור, המתחים הפציעו עוד כראשית דרכו של בן-צבי בארץ, כאשר הכהונות המפלגתיות שהופקדו בידי דחקו את בן-גוריון לקרן-זווית.⁷ וגם אחר-כך, הימנותו של בן-גוריון עם הצמרת של המפלגה באה מקץ מאבקים ומאמצים, וככל הנראה לא נעשתה תמיד בהשתדלותו הישירה ובטרחתו של בן-צבי.⁸ אפשר, שטיב היחסים נעוץ באי-אמון של פועלי-ציון מתחום המושב הרוסי, שהמשיכו את רוח המפלגה שנתעצבה בפולטאוה שבכילורוסיה ובהסתייגותם מיוצאי פועלי-ציון הפולנים; אף כי בן-גוריון, עם שבא מפולין, לא הפגין זיקה לרעיונות של פועלי-ציון הפולנים ולא העלה אותם על נס. מה-גם שהסתייגויות אלה — אידיאולוגיות — אם אמנם נתקיימו, חזקה שנטשטשו בכור המצרף של ההסתגלות לארץ. דומה אפוא, כי יש למקד את מקור היחסים הפושרים בין השניים ברתיעה של בן-צבי ובקושי שהיה לו להשלים עם עליית כוחו של בן-גוריון במפלגה, ויותר מזה עם עליית מעמדו ופרסומו בארצות-הברית. אין ספק, שבארצות-הברית הבשיל המיפנה, שכתוצאה ממנו יהיה בן-גוריון ממנהיגי 'אחדות העבודה', ואילו בן-צבי ילך ויידחק למעגל הקרוב לצמרת.⁹

4 האגרות להלן וגם הפרק על 'החלף' ראה: ש' טבת, קנאת דוד, א, תל-אביב 1978, עמ' 305-318 [להלן: טבת, קנאת דוד].

5 רמו להשתדלות ראה להלן, איגרת ח'; טבת, קנאת דוד, עמ' 353.

6 שם, עמ' 350.

7 ראה מאמרי, 'בר ברוכוב וניצני העימות על אודות הפלשתינצנטריוס בין פועלי-ציון הרוסיים לבין פועלי-ציון בארץ ישראל', שרשים, א (1979), עמ' 325.

8 על תהליך שילובו של בן-גוריון במערכת 'האחדות' ראה תיאורו של טבת, קנאת דוד, עמ' 163 ואילך.

9 שם, עמ' 357.

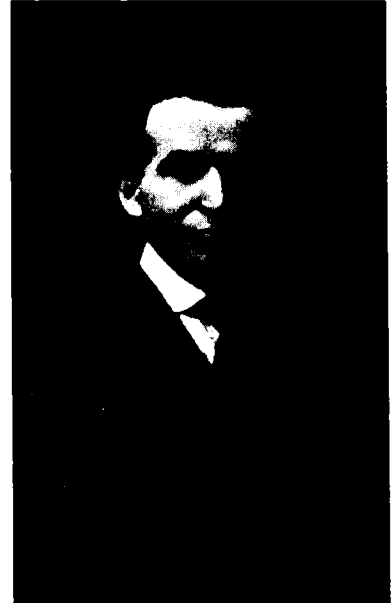
ארץ-ישראלים בניו-יורק, 1916. יושבים (מימין לשמאל): דוד בן-גוריון, יעקב זרובבל; עומדים: יצחק בן-צבי ושמואל בונצ'יק

POST

FOR MESSAGE

PALEY STUDIO
1400 5th AVE
STATE BANK BUILDING
COR. 115th ST.
NEW YORK

ב. ג. גוריון
ב. ג. גוריון
ב. ג. גוריון
ב. ג. גוריון

תמונת בן-גוריון, עם הקדשה לחברו יצחק בן-צבי, ניו-יורק 1918

מעיקרה מסתברת ההשתלשלות כעימות של אופי. ניצבו כאן זו מול זו אישיות דינאמית עם חוש חזק ליחסי-ציבור, חסרת-ריסון פה ושם, אקטיביסטית ללא היסוס, נחושה ובלתי-רגישה, אל מול אישיות מופנמת קמעה, מצטנעת, נענית ופאסיבית, שיותר משהיא מתעקשת במופגן על הכרה במשקלה ובתרומתה, היא מצפה שאלה יינתנו לה מאליה, מכוח ההקרנה שהיא מקרינה על סביבותיה. לא ייפלא, על-כן, שבן-צבי נצטייר בעיני הצמרת של מפלגת פועלי-ציון האמריקנית כאדם נחבא אל הכלים, המעדיף לשאת עמו את עלבונו לפינתו. העסקנים המנוסים של המפלגה יכלו לתעתע בו ולתמרנו, או להתעלם ממצוקותיו. לא כך בן-גוריון; הוא ניצב בפניהם כסלע איתן, מחוספס וברוטאלי כשנחרך, בוטה ופוגעני. ועל-כן, אף שלא היה לטעמם של אנשי 'המכונה' המפלגתית, לא היה אפשר להתעלם ממנו, לדחקו לפינה או לשגררו, כפי ששיגררו את זרובכל לסיבוב הרצאות או נפטרו מבן-צבי. כמובן, שהדבר הביא לכך, שברצון או שלא ברצון העלו את מעמדו מחדש של בן-גוריון לעומת בן-צבי, ואפשר שדי היה במודעות זאת כשהיא לעצמה כדי להציב חץ ביניהם.

זאת ועוד: כבר מראשית צעדיו בארצות-הברית התערב בן-גוריון בצורה מרשימה בוויכוחים על קביעת דרכה של ברית מפלגות פועלי-ציון במבוכי המאבק לפתרון שאלת היהודים בהקשר למלחמת-העולם. הוא אף ניסח את מה שנודע בימים ההם כ'קונצפציה היסטורית'¹⁰ בניגוד

10 ראה מאמרי, ד' בן-גוריון, 'לקראת העתיד', התורן, חוברת ה', אוגוסט 1915; 'זוער וועט אונז דאס לאנד געבן', די קעמפפער שטימע, 27 (ספטמבר 1915), הני"ל, 'א היסטארישע אויפפאסונג', דער אידישער קאנגרעס, 8 באוקטובר 1915. המאמר האחרון אינו אלא חזרה על הרצאתו של בן-גוריון בוועידת המפלגה האמריקנית בקליולנד בספטמבר 1915. את עמדתו חזר והציג גם במאמרו, 'זכויותינו הלאומיות בטורקיה וכארץ ישראל', התורן, יד (2 ביוני 1916); טו (9 ביוני 1916); יז (23 ביוני 1916).

ל'קונצפציה הפוליטית', שהחלה רווחת בין מקצת מאנשי צמרת פועלי-ציון שנתרכזה בארצות-הברית, ואחזו בה נחמן סירקין, דב בורוכוב ופנחס רוטנברג (ששילב עצמו באורח מסוים בשורות פועלי-ציון)¹¹ ועוד אחרים מקרב ההנהגה האמריקנית. הקונצפציה ההיסטורית בנוסחה הבן-גוריוני לא היתה רחוקה מן הקו האידיאולוגי שהיה נקוט בידי פועלי-ציון מאז ומתמיד. על-פיה יש לעסוק בצמיחה אורגאנית ('סטיכית'), דמוגראפית וכלכלית של היישוב היהודי בארץ-ישראל, עד אשר יכשילו התנאים למאבק על הגדרות פוליטיות חדשות של אחיזת היהודים בארץ. נבע מזה, שאין לראות במלחמה המשתוללת הזדמנות לקפיצת-דרך, לשינוי מרחיק-לכת לגבי הזכויות הפוליטיות של היישוב היהודי בארץ. לפיכך, אין להטיף להתקשרות פוליטית-צבאית (גדודים) של העם היהודי עם בעלות-הברית. נהפוך הוא, יש להקפיד על ההנחה, שארץ-ישראל תשאר בתחום השליטה התורכי (כלומר של מדינות המרכז), וכל תמורה, אם תושג, תבוא רק על-ידי השתלכות יהודי ארץ-ישראל, וגם יהודים אחרים, במאמץ המלחמה התורכי.¹² מכאן רעיון ההתעת'מנות וההתגייסות לשורות התורכים. סירובם של האחרונים להיענות ליוזמות, ככל שהוא מצער, אסור שיביא למעשים נחפזים, שהפסדם רב וכרוך בסכנת אבדן ליישוב היהודי הקיים. כשלון ההידברות עם התורכים רק יקשה ויארץ את תהליך ההיאחזות של היהודים בארץ-ישראל. בן-גוריון לא שלל כמובן השפעה על גרמניה, ומכאן נטייתו להתקשר עמה, כמוהו גם בן-צבי וכל הארץ-ישראלים במפלגה ששהו אז בארצות-הברית.

לעמדה זאת נוספה לכאורה גם לגיטימאציה סוציאליסטית, שכן היא עלתה בקנה אחד עם הרעיונות ה'אינטרנציונליסטיים', שהיו מקובלים על ה'צימרוואלדים' וכל מי שבקשו לקיים נייטרליות לגבי הצדדים הלוחמים.¹³ קירבה זאת נגזרה מן הטיעון, שאין הציונות מעוניינת בשינוי אפשרי של הגבולות הקיימים כתנאי לסיום המלחמה. ארץ-ישראל היתה בתחום השליטה התורכי, ודינה אסור שישתנה כפועל-יוצא מן המלחמה או בפרק-זמן הסמוך לסיומה. לעומת זאת, סירקין, בורוכוב, רוטנברג ואחרים התרפקו על מה שכונה 'קונצפציה הפוליטית'. לשיטתם, היתה המלחמה הזדמנות יוצאת מגדר הרגיל לשרטט גבולות חדשים בעולם. תמורה כזאת, אם תבוא, לא זו בלבד שתפתור שורה של בעיות מעיקות במישור הבינלאומי, היא אף תביא את הצדק ואת החירות הדמוקראטית לעולם. בורוכוב הטעים במיוחד, כי המלחמה מזמנת אפשרות בלתי-חוזרת לעמים המשועבדים, והעם היהודי במיוחד, לפרוק את עול השלטון הזר. לדידו, שחרור זה היה בין המטרות

11 פנחס רוטנברג (1879-1942), מפעילי התנועה המהפכנית ברוסיה ומאוחר יותר ממנהיגי היישוב בארץ-ישראל, עשה באותם ימים (1915-1917) בארצות-הברית להפצת רעיון הקמת גדודים יהודים שיילחמו באירופה בצד בעלות-הברית, כפי שידובר בו להלן.

12 ראוי לשים לב לסירובם של בן-צבי ושל בן-גוריון להיפגש עם רוטנברג ו'בוטינסקי בבארי. ההזמנה נעשתה באמצעות דוד גולדשטיין ממילאנו, חבר מפלגת פועלי-ציון ומתומכיו הנלהבים של רוטנברג. מכתב גולדשטיין לבן-צבי, 7 במאי 1915, אצ"מ A116/40/2.

13 ה'אינטרנציונליסטים' — זרם בקרב הסוציאלידמוקרטית האירופית שמתח ביקורת על יחס הסוציאליסטים למלחמת-העולם הראשונה וטבע את הסיסמה של 'שלום ללא סיפוחים וללא קנסות'. הם נתנו ידם לארגון ועידת מחאה סוציאליסטיות, וזכו לכינוי 'צימרוואלדים', על שם צימרוואלד, עיירה בשווייץ בה נתכנסה הוועידה הראשונה שלהם. השלום צריך היה להחזיר את אירופה ואת העולם ל'סטאטוס-קו' אנטה, ועל כן סיסמה שהיתה כרוכה בשינוי המצב המשפטי של טריטוריה כלשהי ערערה על העקרון. הקונצפציה של בן-גוריון הסתופפה היטב בד' אמות של הגישה הזאת. הכולשביקים היוו את האגף השמאלי של ה'צימרוואלדים' ובקשו להסב את המלחמה במלחמה לעשייה מהפכנית לשינוי המשטר.

תעודה: מיקבץ מכתבי בן-גוריון באמריקה

האמיתיות של המלחמה, והיא לא תוכל להסתיים אלא במתן חירות להמוני העמים המשועבדים.¹⁴ בעלי הדעה הזאת דגלו בהשענות על בעלות-הברית, שכן רק בעזרתן ניתן לנגוס טריטוריות מתורכיה. האוריינטאציה הזאת הביאה את המצדדים לשקול עיסקה של גרודי-מתנדבים יהודים בשירות בעלות-הברית כתמורה להתחייבות פוליטית לזכויות יהודיות בארץ-ישראל ולשינוי מעמדה הפוליטי של הארץ בהתאם. היתה זו אפוא תפישה של קפיצת-דרך, שיש לממשה בכל מחיר על-מנת להשיג תנאים מדיניים מינימאליים לקידום התהליך ההיסטורי של עליית כוחו הדמוגרפי והכלכלי של היישוב היהודי בארץ-ישראל.

העימות שתואר הביא בדיעבד לעליית קרנו של בן-גוריון כמורה-הלכה בעת המצוקה האידיאולוגית שנשתררה. אף שרבים מקרב הצמרת האמריקנית לא ששו להכיר במשקלו, הם לא יכלו להתעלם מנחישות מאבקו, מהתמדתו, מן העוצמה בה ידע לבטא את דעותיו בכנסים מפלגתיים ובפני מסגרות פוליטיות רחבות יותר.¹⁵

גם בן-צבי נקט את העמדות של בן-גוריון.¹⁶ אבל לא מניה וביה ולא כלוחם בשער. הוא לא הירצה את ההרצאות הפרוגרמטיות בוועידות המפלגה ולא עמד בפולמוסים הנוקבים שהתקיימו בחדרי החדרים של ועדות הניסוח.

לא ייפלא אפוא, שתרומתו של בן-גוריון לפולמוס האידיאולוגי הוסיפה לתהליך דחיקתו של בן-צבי מראשות ההנהגה הפועל-ציונית. בן-צבי העדיף להסתגר, להקים חץ בינו לבין בן-גוריון ולפרוש לפינה מרוחקת.

כאור — וכאור בלבד — לתהליך הזה משמשת פרשת ספר 'יזכור'. ספר זה תוכנן עוד ב-1915 כפירסום-עזר בהסברה למען ארץ-ישראל ו'החלוץ' בארצות-הברית, נושא שהמפלגה אימצה לעצמה בהשפעת הארצישראלים שבאו לגירויורק. מבחינת תוכנו הוצרך הספר להיות חזרה מורחבת על פרסום בשם דומה שיצא לאור בשנת 1911 בארץ-ישראל, ונועד להעלות על נס את זכרם של הנופלים מבני העליה השניה שקיפדו חייהם בהתנגשות עם ערביי הסביבה או נפלו במארכים שהאחרונים הציבו להם.¹⁷ בן-צבי נקבע כעורך והעדיף להוציא את הספר יחד עם זרובבל. הנימוק שבן-גוריון שוהה במרחקים ונבצר ממנו להיות מעורב בעריכה לא היה אלא אמתלה.¹⁸ הוצאת

14 ב. באראכאוו, 'דער סך-הכל פון דער פועל-ציון קאנווענשאן', דער אידישער קאנגרעס, גליון 10, 2.10.15. הוויכוח גם חזר בוועידת בוסטון של מפלגת פועל-ציון האמריקנית באוקטובר 1916 וגם פה נערך עימות בין בן-גוריון לבורוכוב. ראה כחבה של בורוכוב בווארהייט, 16.10.16, והן הדין וחשבון מן הוועידה בדער אידישער קעמפפער, גליון 28, 10.11.16. להבנת הפלוגתא עשוי להוסיף גם מאמרו של ש' קפלנסקי 'דער מלחמה ציונים', ראה אור בשלושה המשכים בדער אידישער קעמפפער, 22.12.16-29 ו-5.1.17.

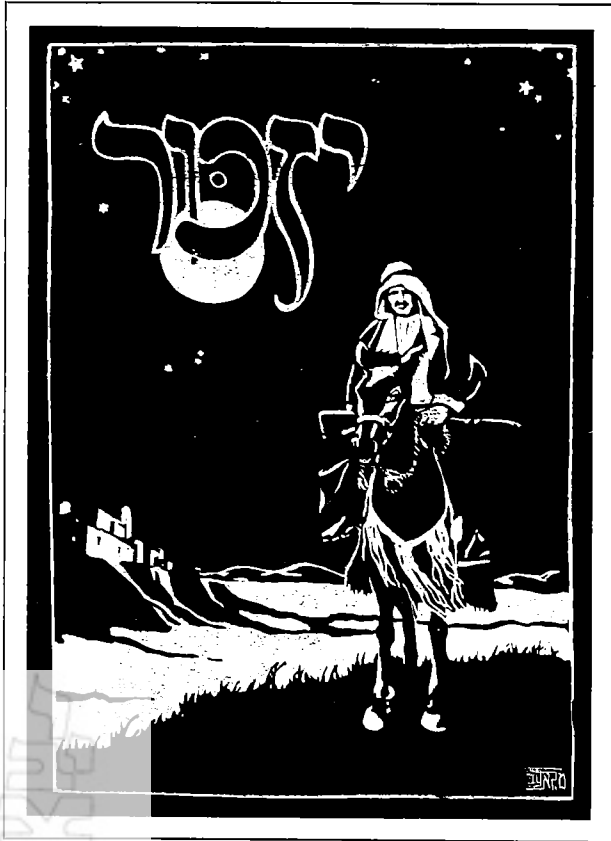
15 בן-גוריון פירסם הרבה רשימות-תגובה פוליטיות, שהובאו בעמודים הראשונים של העיתונים השונים, וגם תפקודו כמזכיר של 'ועד הפועלים הלאומי הסוציאליסטי' שיקף את משקלו האישי. ראה טבת, קנאת דוד, עמ' 354.

16 ראה סדרת המאמרים 'צו אונזערע אויסזיכטן אין א"י' (לסיכויינו בארץ-ישראל), דער אידישער קעמפפער, גליונות מאי 1916. קודם-לכן הופיע המאמר גם בגירסה העברית, 'אחרי המלחמה', התורן, ב (10 במארס 1916); ג (17 במארס 1916); ד (24 במארס 1916). מאמרים אלה פורסמו לאחר פרסומי בן-גוריון הנוכחים לעיל, ואפשר שהדבר אומר דרשני.

17 על אודות ספר זה ראה מאמרו של יהונתן פרנקל: J. Frankel, The 'Yizkor' Book of 1911 — A Note on National Myths in the Second Aliya, *Religion, Ideology and Nationalism in Europe and America* (Essays in Honour of Yehosua Arieli), Jerusalem 1986, pp. 355-384

18 'יזכור' במהדורתו הראשונה יצא בעריכת בן-צבי, יעקב זרובבל ואלכסנדר חשין. חשין ישב במרחקים. העדרותו של בן-גוריון בין העורכים בטלה ללא ספק והדהימה.

זכור...
9912

מאכת זכרון :: :: :: :: ::
לחללי הפועלים העברים בא"י

:: :: נסד ע"י :: ::
א. ז. רבינוביץ.

יפה איז אַ דעם א. איזן אַ דערעכ

Zichor

Ein Buch des Gedenkens
an gefallene Wächter und Arbeiter
im Lande Israel

Deutsche Ausgabe.
Mit einem Geleitwort von
Martin Buber

1918

Südischer Verlag, Berlin

למעלה: שער הספר 'זכור', מהדורה ראשונה, יפו תרע"ב;
למעלה משמאל: שער 'זכור', ניר-יוזק תרע"ו (יידיש), ציורו של
מיכאל גור-אריה;
משמאל: 'זכור', ברלין 1918 (גרמנית), בתרגומו של גרשם
שלום, עם הקדמה של מרטין בובר

תעודה: מיקבץ מכתבי בן-גוריון באמריקה

הספר נמשכה חודשים רבים, והסיכוב שניתק את בן-גוריון מניו-יורק אך שלושה חודשים בלבד. בן-גוריון הבין את העניין לאשורו וודאי נפגע מהתנהגותו של בן-צבי. איננו יודעים אם הבלג. מכל מקום, במקום לתבוע את עלבוננו, החליט לתקוף את מלאכת העריכה, שאולי היתה בלתי-מתוקנת במקומות אחדים. הביקורת לא נעשתה בפומבי, אלא ככל הנראה בחדר המגורים המשותף שלו עם בן-צבי וזרובבל. גם כאן כיוון את ביקורתו לא במישרין נגד בן-צבי, אלא נטפל בעיקר לחלקו של זרובבל. לכאורה נראה הדבר כביקורת עניינית, שהרי איננו יודעים דבר על מערכת-יחסים מעורערת בין בן-גוריון לזרובבל בארץ. יציאתו החפוזה של האחרון מן הארץ עוררה אמנם תהיות והיתה ללעג בפי בן-גוריון ובן-צבי גם יחד; אבל ככלל מצאוהו השניים ראוי לנהל את ענייני המפלגה והעיתון, בעת שיצאו לתורכיה לצורך לימודיהם. יתירה מזאת, הוא היה נאמנם ונושא דברם העיקש בסכסוך עם לשכת הברית העולמית, בכל הנוגע למעמדה וסמכותה של המפלגה בארץ-ישראל, ובאשר להסדרים הכרוכים בקביעת מקומה והרכבה של לשכת העבודה של הברית בארץ.¹⁹ בעטיים של אלה ספג זרובבל את עיקר ההטחות וההאשמות מצדה של לשכת הברית בווינה, משלמה קפלנסקי²⁰ ומבורוכוב כאחד. מכל מקום, בן-גוריון לא מתח ביקורת על פעילותו הפובליציסטית של זרובבל.²¹

הכלל, ספר 'יזכור' יצא בלי שנוקף בו משהו לזכותו של בן-גוריון כעורך.²² לאחר הצלחתו הגדולה של הקובץ החליט הוועד המרכזי של המפלגה (או הזרוע שלו – הוועדה לענייני ארץ-ישראל) להוציא מהדורה שנייה. הגינות מינימאלית חייבה שלא לדון בנושא בהעדרם של העורכים העיקריים, בן-צבי וזרובבל (חשין ממילא לא נטל חלק בעריכה ולא נמצא בניו-יורק ב-1916), או לחליפין להציע לעורכים לחזור ולעשות את המלאכה. הוועד המרכזי לא הקפיד על כך – ובעיקר אמורים הדברים במזכיר, צבי אהרנרייך ובמושך בחוטים העיקרי בוועדה זו, שמואל בונצ'יק. תוך תמרוני-הסברה, קילוסים ושידולים הם הסכו את המשימה לידי בן-גוריון. אפשר, שהם נשתכנעו מביקורתו של בן-גוריון, כי נחוצה עריכה יסודית וחדשה; אבל אפשר שמטעמי תקציב, שכן הבאתו של בן-צבי לניו-יורק היתה קשורה בהתחייבות של המפלגה לקיימו, והוא הדין בזרובבל. בן-גוריון נמצא במקום, ופרנסתו הובטחה על-ידי המישרה שהיתה לו בוועד התעמולה הלאומי הסוציאליסטי.

משקיבל בן-גוריון את התפקיד לידי, החל להכתיב את המהלכים.²³ אמנם הוא חפץ בהשתתפותו של בן-צבי, ובמכתבים המובאים להלן נעשה מאמץ-מה לשדלו לכך.²⁴ ואולם בן-גוריון התעלם בצורה האופיינית לו מן העובדה, שהוא בגדר מסיג גבול, המנסה לעצמו דבר שמלכתחילה לא היה שלו. כלומר, הוא הזמין את בן-צבי לבוא ולהשתתף בעריכת המהדורה השנייה של חיבור, שהיה בעיקרו פרי מלאכתו של בן-צבי. הדבר רק הוסיף על העלבון שהמפלגה כבר עלכה בבן-צבי, כשלא נועצה בו בנידון.

19 ראה טבת, קנאת דוד, עמ' 202 ואילך.

20 שלמה קפלנסקי (1884-1954), ממנהיגי פועלי-ציון באוסטריה, מייסדי הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון ומפעילי המשרד האירופי שלה.

21 כמקרה אחד כעס בן-גוריון על זרובבל על שלא העמיד לרשותו את חוברת 'בין המצרים' מיד עם בואו לארצות-הברית. אך אין בכך כדי ללמד מה שמבקש שבתי טבת ללמוד (קנאת דוד, עמ' 344).

22 נכללה בספר רשימת בן-גוריון, 'פון פתח תקוה ביז סעודזשערא', יזכור, ניו-יורק 1916,¹ עמ' 109-124.

23 הדברים מתוארים על-ידי טבת, קנאת דוד, עמ' 346. ראה גם מכתב בונצ'יק לבן-צבי מיום 30 ביוני 1916, אה"ע, תיקי ארכיון פועלי-ציון, ארצות-הברית, תיק 162. ראוי לשים לב שלהלן, באיגרת ז מיום 27 ביוני 1916, אין איזכור לעניין 'יזכור'. ואילו איגרת ח', מן ה-12 ביולי, כבר מביאה ידיעות לאקוניות של בן-גוריון בנידון.

24 ראה להלן, אגרות ט', י'. שתי האגרות עוקפות את הבעיה המוסרית של זכויות היוצרים.

משתתפי ועידת פועלי-ציון, בוסטון 1916. בין המשתתפים: 1. ברוך צוקרמן; 2. מאיר בראון; 3. בלפור; 4. קנא; 5. צבי אהרנרייך; 6. שמואל בונצ'יק; 7. דב בר בורוכוב; 8. אלכסנדר חשין; 9. נחמן טירקין; 10. חיים זיטלבוסקי; 11. איזיק המלין; 12. חוה המלין; 13. דוד בן-גוריון; 14. יעקב זרובבל; 15. סימה פיינמן; 16. פנחס גינגולד; 17. גרשון אגרונוסקי; 18. חיים פיינמן; 19. פנחס קרוסו; 20. סופי יחיין; 21. שמואל סיגל; 22. יצחק בן-צבי. תודתנו לגב' נעמי צוקרמן על זיהויים אלה.

בן-צבי עוד תר אחר דרך לתקן את המעוות. במכתב שנתקבל אצל בן-גוריון לפני ה-17 ביולי (והוא ענה עליו באיגרת ט' להלן), ניסה בן-צבי ככל הנראה לטעון, שאין מקום לשינויים מרחיקי לכת, ועל-כן יספיקו שבועיים של נוכחותו בניו-יורק כדי להכין את הספר לדפוס.²⁵ ואולם בן-גוריון ראה את 'העיקר בחומר החדש שצריך לאסוף, בין חומר ספרותי, בין תמונות וכין ציורים ודשים'. כלומר חתר להוציא ספר במתכונת שבו התבנית הישנה תובחן אך במיזער. משמעות הדבר היתה פסילה טוטאלית של כל המאמץ שבן-צבי השקיע במהדורה הראשונה; דהיינו להסכים להוקעה פומבית של מימונותו כעורך. את זאת לא יכול היה בן-צבי לבלוע. כמובן, שהעניין היה מצטייר אחרת, אילו ניגשו להוצאת הספר כעבור שנים אחדות. מהדורה שנייה, חודשים אחדים לאחר פרסום הראשונה, המשנה את הספר מן הקצה אל הקצה, לא היתה בגדר עניין שבן-צבי היה יכול לעבור עליו לסדר היום. בן-צבי ניסה לתבוע את כבודו מחשין, אבל זה אך הוסיף לעלבוננו: 'להמציא עבודה כשבילך לא קשה — אמר — אך להרגיש נחיצות, הכרח בהשתתפותך — זה דבר קשה מאוד'.²⁶

חליפת המכתבים מצדו של בן-גוריון מסתיימת ב-19 ביולי 1916. בן-צבי שב לניו-יורק רק אחר ועידת בוסטון (ועידת פועלי-ציון האמריקנית) באוקטובר 1916. מכאן, שבחודשים אוגוסט וספטמבר, בהם טרח בן-גוריון בהוצאת ה'זכור', לא נמצאו השניים בקשרי-מכתבים. בן-צבי לא התערב עוד בהוצאת ה'זכור'. אין אנו יודעים כיצד הגיב על המעשה המוגמר; אפשר, שנשא עלבוננו בשחיקה, אפשר שהגיב בין חבריו. סביר להניח, שבירור בינו לבין בן-גוריון נערך בטרם הסכימו לגשת להוצאת הספר על ארץ-ישראל.²⁷ מכל מקום, הידידות הפושרת נצטננה עוד יותר,

25 ראה להלן, איגרת ט', הפתיחה.

26 מכתב חשין לבן-צבי מיום 2 בספטמבר 1916, אצ"מ, ד' A116/40/2.

27 ד' בן-גוריון ו' בן-צבי, ארץ ישראל אין פערגאנענהייט און געגענווארט, ניו-יורק 1918; מהדורה חדשה בעברית: ארץ ישראל בעבר ובהווה, ירושלים תש"ם. וראה שם מ' אליאב, 'לחולדות הספר', עמ' 12-13, הדן בקצרה בפרשת הוצאת ה'זכור'.

ואין תימה. בן-גוריון, לא זו בלבד שהסיג גבול, נטל את מלאכת רעהו, שיפצה כפי שיפצה והעתיק את רשימתו ממקומה לראש הספר, וגם מחק את שמותיהם של שניים מן העורכים הראשונים. תיירה מזאת, הוועדה הארץ-ישראלית של פועלי-ציון עוד הוסיפה פגיעה כאשר נימקה את אי-השתתפותם של השניים בעריכת הספר בהעדרם מניו-יורק.²⁸

28 זכור, צווייטע פערגרעסערטע אויפלאגע (מהדורה שניה מורחבת), רעדאגירט פון א' חאשין, ד' בן-גוריון, ניו יורק תרע"ז. הקביעה באה בסוף הספר, בעמוד נספח, תחת הכותרת 'פון די ארויסגעבער' (מאת המוציאים לאור). השאלה למה פסל בן-גוריון את המבוא של זרובבל במהדורה הראשונה והעדיף עליו את המבוא של חשין במהדורה השנייה טעונה כירור החורג מגדר הרשימה הזאת. מכל מקום, להערכתו, ההסבר הרשמי, שבדרי חשין יפים יותר ודברי זרובבל מנופחים, איננו משקף את הדברים כהווייתם.

אגרת א'

ניו יורק, 9.5.1916, ו' אייר תרע"ו

בן צבי חביבי –

החבילה נתפרדה ומדירתה של הגברת גולדפרט¹ פנה זיוה פנה הדרה. בו ביום שאתה הלכת ושינגטונה עקרתי גם אני דירתי משם, ואתמול – גם זרובבל.² אני השתקעתי במועד העיר. מצאתי לי חדר יפה, מלא אור ואויר בעשרה דולרים לחדש בערך. בקרן הרחוב ג' ואווניו ב' זרובבל התישב בעבר הנהר, בברוקלין על יד הגשר.

'זכור'³ הולך ומתפשט, בצנעא כמוכן, וכבר שומעים פה ושם 'מבינות'. הנה דברי מבקר אחד: הספר בכללו עושה רשם אדיר, אף כי

1 בעלת הבית אצלה התגוררו יחדיו בן-צבי, בן-גוריון ולימים גם זרובבל.

2 בן-גוריון לא רצה להמשיך במגורים עם זרובבל, והאחרון לא יכול היה ככל הנראה לעמוד בתנאי השכירות. על היחסים בין בן-גוריון לזרובבל ראה טבת, קנאת דוד, עמ' 340.

3 ספר זכרון לחללי 'השומר', שנחישות האופי שלהם, מסירותם, דבקותם במשימה ונאמנותם לארץ הוצרכו לשמש כמפתח למתנדבים לשרות 'החלוץ'. המהדורה הראשונה של הקובץ ראתה אור באפריל 1916 בניו יורק.

4 ר' בנימין – יהושע דרלר-פלדמן (1880-1957). רשימתו על ישראל קורנגולד הובאה בקובץ יזכור, עמ' 22-24.

בתוך המאמרים יש גם חלשים וחורים. יפים המאמרים של ר' בנימין⁴ ורבינוביץ,⁵ מעניינים מאד מאמרי אלכסנדר,⁶ בן צבי ובן גוריון. מעניינים מצד הכתוב ומצד כותבם. רשם רע עושים מאמרי זרובבל – פובליציסטיקה מתנפחת בצורה פיוטית כביכול. ריח השדה אין בספר – אולם ריח גבורה וקדושה נודף הימנו. הרשם שמתקבל מהקריאה הוא עז מאד. בכלל זהו הספר היותר טוב שהוציאו פתע"צ. דעה זו היא של קריצמר⁷ – והפעם כמדומני אינו מבליף.

5 יעקב רבינוביץ' (1875-1948) – סופר, יד ימינו של אוסישקין ברוסיה. רשימתו על בערעלע שווייגר הובאה בקובץ 'יזכור', עמ' 17-20.

6 אלכסנדר חשין (1886-1939) – שמו המושאל של צבי אברבך. עבד ב'האחרות' ועוב את הארץ בסמוך לעזיבת בן-צבי ובן-גוריון. הגיע לארצות-הברית יחד עמם ונכח בקבלת-הפנים המשותפת. נמנה עם מבקרי הספרות בעיתון. לימים עבר תהליך של רדיקליזציה ופרש מפועלי-ציון למפלגה הקומוניסטית ברוסיה.

7 אהרון קריצמר-יורעאלי (1881-1962), עיתונאי. חזר לארצות-הברית ב' 1914. היה פעיל בפועלי-ציון האמריקאים וחבר הוועד המרכזי בשנים 1915-1916. השתתף בעיתונים 'דער אידישער קאנגרס' ו'דער אידישער קעמפפער'.

הענינים של מערכת הקמפפר יגעים.⁸ אי-שביעת רצון מכל צד. הס.ד.⁹ שלנו שלחו מכתב לצ.ק. בהצעה להעמיד את כתריליק¹⁰ במערכת. שוחט בן הרב הדפיס ב'אונזער לעבען' של אברסון¹¹ רשימה, ע"ד הקמפפר ושם נאמר: על פי טעות נתפרסם שהעתון מופיע בנוי יורק, מדינות הברית. צריך להיות פריס, ירושלים, ווילנא או ברלין. גם

8 הכוונה למחלוקת של המערכת הראשונה של העיתון 'דער אידישער קעמפפער'. ראה להלן, אגרת ב'.
9 הכוונה לאגודות הסוציאלי-דמוקראטיות בקרב מפלגת פועלי-ציון, שהיו דיקאליות יותר, ובמחצית הראשונה של 1915 איימו בפרישה מאורגנת, אם לא תוענק להם חירות מחשבה מסוימת.
10 ליאון חזנוביץ', כתריאל שוב (1882-1925) — מפעילי הברית העולמית של פועלי-ציון. ב'1916 הגיע לארצות-הברית. נחשב לדיקאלי יותר מהנהגת המפלגה האמריקנית ומכאן הצעת הסיד להציבו בראש המערכת.

אגרת ב'

ניו יורק, 11.5.1916, ח' אייר תרע"ו

בן צבי יקירי!
מה שיגרנו — בא. 'הקבינט'¹ נפל. שלושם, ביום השלישי בערב, היתה ישיבת הצ.ק. ביחוד בדבר הקמפפר. נשמעה בקרת חריפה. בקרו כלם. ענטין,² בורוכוב, קנדורסקי,³ זר,⁴ ערנדייך⁵ ועוד. הבקרת לפעמים לא היתה צודקת, אך בדרך כלל היתה זהירה ונותנת כבוד לצ.ק. דעת כלם היתה שכך אי אפשר, שהעתון עומד להחרב. הגיע עד כדי כך שנשמעה גם דעה שאם אין תחבולה להיטיב את המערכת — צריך להפסיק את העתון. ביחוד לא היו שבעים רצון מחסרון אורגניזטור מומחה ובעל כשרון בתוך המערכת. התקוה שתלו בזרבל שהוא ימלא תפקיד זה נכזבה. הסוף היה שהציע למערכת להתפטר. וכמובן שכלם התפטרו. צוקרמן⁶ הציע את חזנוביץ' להיות העורך הראשי — וזה

1 הכוונה לצוות העורך של 'דער אידישער קעמפפער', שהחל להופיע בסוף אפריל 1916 — נחמן טריקין, אלכסנדר חשין ויעקב ויתקין (זרובבל). כינוי זה נקט במיקוחים בהנהגת המפלגה, כאשר נדח הצורך לאתר קולקטיב מתאים לעריכת העיתון.
2 יואל ענטין (1875-1959) — סופר, חבר המפלגה, כתב ב'די ווארדייט' ובידער אידישער קעמפפער'.
3 ראובן קנדורסקי (1887-?) — עסקן מפלגה ועיתונאי. נולד ברוסיה. פעל בפועל-ציון באנגליה. הגיע לארצות-הברית ב'1914. יום את התארגנות הסניגה הסוציאלי-דמוקראטית.
4 צריך להיות זאר — יצחק זליג רבינוביץ' (1884-1957). הגיע לארצות-הברית ב'1907 וערך את 'האידישער קעמפפער' ב'1907. מאוחר יותר עקר למיניאפוליס, ומעמדו במפלגה ירד קמעה.
5 צבי (הרש) אהרנרייך (1886-1953) — מזכיר המפלגה בימי המלחמה.
6 ברוך צוקרמן (1887-1970) — מאנשי הצמרת של המפלגה. בעת המלחמה

חברי הצ.ק. אינם מרוצים — ויתכן שיהיו חלופין.

נו, איך אתה מסתדר?
שלום לפרייליחובים,¹² לחברות ארקין, דובקין, רוזנטל, לחבר זטלנד¹³ ולכל שאר החבריא היפה והנעימה שלנו. ההתודעת כבר לודור?¹⁴

שלך ד. בן גוריון

11 דב אברסון (1873-1929). ערך את 'אונזער לעבן' בשיקגו 1916. 'שוחט בן הרב' הוא מוריס זילברט. מפעילי המפלגה בשיקגו. בכינוי זה פרסם. בין היתר, בידער אידישער קעמפפער'.
12 משה פרייליכוב (1886-1983) — מפעילי המפלגה בווינגטון. ביתו שימש אכסניה לכל שליחי המפלגה (חיבור), געקליבענע שריפטן, ניוירוק (1938).
13 משה זטלנד — נולד באוקראינה ב'1892. מ'1910 בארצות-הברית. שותף לייסוד 'חלוץ'. ב'1918 הגיע לארץ-ישראל עם הגדוד העברי. לימים מייסדי הכפר ירקונה.
14 נשיא ארצות-הברית, וודרו ווילסון.

אחרי טרובים ופקפוקים לשם הנמוס קבל. נבחרה קוניסיה שתעבד את התנאים החדשים של העריכה — וכנראה שאלכסנדר או פינסקי⁷ יהיה סגן העורך, ממונה על דיפי. העבודה בועד הלאומי הסוצ.⁸ מסתדרת. גדולות ונצורות אין לפי שעה.
בישיבת הצ.ק. דנו אך ורק ע"ד הקמפפר (וע"ד התשובה למרמר)⁹ ולכן לא יכלתי עדין להעלות הצעה ע"ד שוחט.¹⁰ שלום לחברים

שלך ד. בן גוריון

ת.א.

השנויים בדבר המערכת צריכים לפי שעה להשאר בסוד.

עמד בראש ארגון העזרה העממי של הפועלים היהודים (People's Relief).
7 דוד פינסקי (1872-1959) — סופר ומחזאי. הצטרף למפלגה סמוך לפרץ המלחמה.
8 ועד הפועלים הלאומי הסוציאליסטי, שבן-גוריון שימש כמזכירו. נוסד לאחר פרישת פועלי-ציון ובעלי-בריתם מוועד הפועלים הארצי (NWC). הפרישה היתה בפברואר 1916, והוועד החדש הוקם באפריל.
9 קלמן מרמר (1879-1956), מראשוני המפלגה ומחשובי סופריה, הדיע על פרישה מן המפלגה ב'1916. פירסם מכתב-קטרוג על המפלגה, בשל המחלוקת עם ועד הפועלים הארצי. 'צו ערנסטע פועלי-ציון', אונזער ווארט (שיקאגו), א, 4 (אפריל 1916). התשובה של המפלגה באה בדער אידישער קעמפפער, 28 באפריל 1916.
10 ישראל ומניה שוחט נמצאו בגלות בברוסה (תורכיה). ובן-צבי ובן-גוריון דאגו למחסורם.

אגרת ג'

ניו יורק, 16.5.1916, י"ג אייר תרע"ו

שהגליון יתאחר קצת בגלל זה. אי שביעת הרצון בין החברים מהשנוי הפתאומי די גדולה. הצ.ק. מוסר את הענין לחות-ידעת החברים.⁵ כך דרש כתריאל. הוא נשאר העורך היחיד. הסגנים לפי שעה הם ענטי וקריצמר — מ'הישנים⁶ לא נספח אף אחד. הועד שלנו, כלומר הלאומי, שולח את זרבל 'לתור' — אם נקבל את הכסף הדרוש מועד-הקונגרס.

לויץ כבר נסע היום (סוף סוף!) לויניפג.⁷ הוא הניח אצלי תמונת ילדו בשבילך. אני עסוק כלי לפי שעה בעבודת הועד. אתמול היתה לנו אספת צירים של אגודות ניוורק והאספה עלתה יפה. מדוע אין כל תשובה מהחבריא בושינגטון על הצירקולר שלי? שלום לכל החבריא

שלך דוד
כל קוראי היזכור' אומרים פה אחד שהספר עושה רשם אדיר. שלח לי בבקשה את מענם של שוחט ובוריס.

- 4 (19 במאי 1916), עמ' 5.
- 5 הכוונה למישאל כללי — שיטה שהמפלגה האמריקנית הפעילה כדי להביא עניינים להכרעה בין ועידה לוועידה. גם בחירת אנשים לכהנות במפלגה היתה טענה אישור במישאל.
- 6 ראה לעיל, איגרת ב', הערה 1.
- 7 כנראה א"ב לויץ אשר פעל בוויניפג. ראה: ל' שפיזמן, געשיכטע פון דער ציוניסטישער ארבעטער באוועגונג אין צפון אמעריקע, ב, ניו יורק 1955, עמ' 471. הסיבה לתוכו של בן-גוריון לא נתבררה לי.

בן צבי יקירי!
האבל של שלום עליכם עררב ובלבל את כל מהלך החיים בימים האחרונים¹ — אך לאט לאט חוזר העולם למנהגו. גם 'ערב' היזכור סבל בגלל זה. נתערב אבל כאבל. כבר חשבו אפילו לדחותו לגמרי — אלא שבא בכל זאת קהל רב, ולפי דברי המקומיים עוד לא היתה לפועלי ציון אספה שכוז. האולם היה באמת מלא מפה לפה — וגם המעקה נתמלא אנשים והרבה מאות הכרחו לחזור מחסר מקום. הריחו הנקי היה כחמשים דולר. דברו שיינקין² (זה בא בפרוגרמה ציונית שלמה שלא בזמנה וכמעט שהפסיד את כל הערב), לויץ³ נאם הפעם בהצלחה רבה, אנכי, צוקרמן וזרבל. היו"ר היה אלכסנדר והספיד אנב אורחא את שלום-עליכם. הרשם ככלל של הערב היה כביר. התרוממות הרוח היתה גדולה מאד, ואלמלא נטשטש קצת ע"י התערבת — היתה הערב יחיד במינו.⁴ חבל שאתה חסרת. עניני המערכת החדשה יגיעם קצת — ושוב מפני האבל. אפשר

- 1 שלום עליכם נפטר ב"ד 13 במאי 1916.
- 2 מנחם שיינקין (1871-1924), מי שהיה מורשה של בלטה-אוקראינה (מחוז ארגוני ציוני). גורש מארץ-ישראל בראשית המלחמה הגיע לארצות-הברית. השתלב בעבודת ההסתדרות הציונית שם.
- 3 שמריהו לויץ (1867-1935), חבר הועד הפועל הציוני הממוצם. הגיע בשליחות לארצות-הברית בראשית המלחמה והיה פעיל בוועד הפועל הזמני שהוקם, גם ביוזמתו. שם.
- 4 תיאור הערב ראה: התורן, 19 במאי 1916, עמ' 14; דער אידישער קעמפפער,

אגרת ד'

ניו יורק, 29.5.1916, כ"ו אייר תרע"ו

ימשך ככה — אסתלק מהעבודה. אני מחכה רק לשייבה זו. בינתיים איני עושה ואיני יכול לעשות כמעט שום דבר אחר. יומם אני באופסי, ובערב יש לי ישיבות עם הועד הניוירקי (דוקא זה מכשר ורצה לעבוד — אלא שאינו יכול לזוז בלי עזרת ועדנו), בצ.ק. וכולי. את הצעת פינג² מסרתי כדברייך לכתריאל — אך זה דחה לפי שעה. אין כסף ואין צרך לפי דעתו. אבל אפן הרי עכשיו הוא, כלומר פינק, יכל לפנות ישר לעורך. מהחברים אין איש מלבד כתריאל במערכת. לסגן העורך נמנה ריווקין,³ מי שהיה עוזר בצוקונפט.⁴ בונטשיק⁵ בודאי כבר הודיע לך ע"ד החלטת הועד הפלישתיני להוציא תיכף את קונטרסך ע"ד 'כשרון-התפיסה'.⁶ אני לא התנגדתי

בן צבי יקירי
האורחים שהיו אצלך כבר מסרו לך בדאי את מצב הענינים במערכת בצ.ק. והיחוסים החדשים.¹ אני כלי שקוע עכשיו בעניני הועד הסוצ. הלאומי. אליבא דאמת הענינים אף פה יגיעם. רב חברי הועד אינם מתענינים בעבודה, כסף אין עוד לפי שעה, וכלי מעות אין עבודה. זה יותר משבועים שלא היתה ישיבת הועד. מפעם לפעם נדחתה מפני שרב החברים לא באו. החלטנו סוף סוף להזמין אותם בפעם האחרונה ליום רביעי הבא, 31 מאי. אז יהא נחתך גור גורלו. אם מצב הענינים

- 1 שוב רמז למשבר במערכת. ראה לעיל, איגרת ב'.
- 2 ראובן פינק (1889-1961), נולד ברוסיה. מ'1903 בארצות-הברית. עיתונאי, פעיל בחיי הציבור היהודי באמריקה. בשנים 1914-1921 היה הכתב הרושינגטוני של 'טאג' ניוירוק.
- 3 ברוך ריווקין (1883-1945), שם מושאל של ברוך אברהם וויינריב. נולד ברוסיה. ב'1905 יצא למערב. כתב לעיתוני יידיש אנרכיסטיים. ב'1911 עבר לניוירוק. פירסם מאמרים רבים ועסק בתרגום. תרגם את חוברתו של פנחס רוטנברג, הזמן לערוך את האידישער קעמפפער. היה מקורב לחוגי הסיד במפלגה.
- 4 'צוקונפט' — ירחון בידיש בעריכתו של אברהם לייסין.
- 5 שמואל בונצ'יק (1890-1974) — מבעלי התפקידים המרכזיים של מפלגת

ומכאן שמתיירים פעם – אין לדבר גבול. האמת היא שאפילו אצלנו, הארצישראלים, נטשטשו הגבולים. ברי לי שאלו היינו בארץ ישראל היינו מתנגדים לדברים כאלה – אך מכיון שאנו פה משתנה יחסנו בלא-יודעים.

קראתי את מאמרך ע"ד ירושלים⁸ – כתוב יפה מאד. כנראה שאתה מתכוון לכתוב חבור שלם ע"ד א"י.

נו – איך הסתדרת וכיצד האנגלית שלך?
שלום לחבריא

שלך ד. בן גוריון

8 ראה: בהתורן, 26 במאי 1916, עמ' 12-10; 9 ביוני 1916, עמ' 7-4; 14 ביולי 1916, עמ' 13-10; 18 באוגוסט 1916, עמ' 13-11.

בישיבת הוועד להוצאה זו מטעמים שונים. אולם אני חושב שהקפא"י אינה רשאית ואינה צריכה להתעסק בהוצאת ספרות פה, בחו"ל. הפרצנדו כשהוא לעצמו כבר מסכן. ספר כ"זכור" שאני, אפשר למצוא צד היתר. אבל ספרות בכלל – ואפילו ע"ד ארץ-ישראל זה נגד התקנות ונגד הרוח של הקפא"י. אני חושב שביחוד עכשיו אסור לנו להתיר את הרצועה. יש נטיה אצל המפלגה, כלומר אצל הצ.ק. (ונטיה זו טבעית מאד) להעמיס חלק של הוצאות המפלגה על הנהגת הקפא"י.⁷ המפלגה תמיד רחוקה בכסף – וכאן יש לה דודה עשירה, וקשה כמובן לעמוד בנסיון. וכשרוצים – מבקשים ומוצאים היתר.

7 ביקורת על הנטייה להפיק מקץ פועלי ארץ-ישראל, שכספיה היו קודש לעבודת ארץ-ישראל של הברית כולה, מימון לפעולות של מפלגות בודדות.

אגרת ה'

ניו יורק, 8.6.1916, ז' סיון תרע"ו

בן צבי יקירי!

שני מכתבין, אחד מכ"ח אייר, והשני מיום ה' סיון הגיעו לידי רך היום. אני באמת השתוממתי על שאין ממך תשובה – ובינתיים היתה התשובה מתגלגלת על שלחנו של ערנרייך כאבן שאין לה הופכין, עד שבת היום זרבל וגלה אותה מתוך צרור כתביו של ערנרייך.

עכשיו אנעך על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

1) המצב בווד שלנו הוא מזוהר בכמה דברים, בהחלטות יפות, בישיבות מענינות ובחסרון-כסף. עבדנו תכנית-עבודה הגונה איך ומה לעשות אבל עדין אין לנו במה לעשות. חכינו לישיבת ועד הקונגרס. בפרניציפיו נתקבל שם התקציב שלנו – אבל פרניציפיים יש גם לנו די והותר. ההחלטה המעשית נדחתה עד שתאסף כל האקזוטיבה. ב"א לחדש יוני נועד כבר זמן האספה – אך פתאום נדחה שוב לשבתעים. ומי יודע אם גם אז לא תהא חלה תדחית חדשה. בינתיים אנו דלים וריקים.

גם ועד הקונגרס אינו עושה לפי שעה דבר. הכל תולים בברנדיס, וברנדיס מטפל עכשיו בבית דין שלו.¹ הקצור – אין נחת.

2) מארץ-ישראל אין מכתב וידיעה. רק במכתבו האחרון כתוב קפלנסקי, שבלומנפלד עדין לא קבל את הכסף. בישיבה האחרונה של הצ.ק. החלט לא לשלח לפי שעה כסף לא"י. אני דרשתי שישלחו 2000 דולר. ורק בתחלת יולי ישלחו 1000 דולר.

3) הקמפפר – כמדומני שהוא עכשיו נהפך לאורגן של חדרות מפולזין. גם אני אינו מרוצה ממאמרו של ענטין – אבל עלי לא עשה רשם כל כך רע.² אני כשלעצמי אינו מקוה עוד כלום מהקמפפר, אם המצב הנוכחי והנאי-העריכה הנוכחיים יתמידו. חשבתי שכתריאל יהיה עורך טוב. לדאבוני נוכחתי שהוא יותר רע מהמערכת הראשונה. השני לטובה היחיד שהובא בקמפפר – העמוד הראשון והשני – לא כתריאל אשם בזה. עמודים אלה מוכנים ע"י ריווקין, שנמנה להיות סגן

העורך. גם זה מצב מזוהר קצת: חבר המערכת בעתון פועליציוני – הוא אדם מן החוץ.

אולם, מה שעוד יותר רע לפי דעתי, הוא שכתריאל הוא יותר יבך מהמערכת הראשונה. הוא אמנם מכיר פה הרבה אנשים – אך אינו מכיר כלל מה שנתהווה פה בזמן האחרון (החלא זהו העיקר) ואינו מבין ומבחין ביחוסים החדשים. ומשום זה יוצא העתון בבחינת לא קנירא ולא חמימא.

אני כשלעצמי כמדומני שלא אשתתף יותר בקמפפר – אם המערכת לא תשונה. הלוא ראית מאמרו של אולגין.³ זהו לפי דעתי מאמר חוליגני וקריאה לעשות פוגרומים ביהודי א"י. זדהו הפעם הראשונה שבעתון יהודי יכתבו על יהודים שהם שחדים המנהלים פוליטיקא של עשק ולחץ, והגנבים והשודדים הערבים נהפכים לריבולוציונרים לוחמי מלחמת קדש. אני כתבתי בשביל הקמפפר – תשובה,⁴ וכמובן חריפה. כתריאל לקח המאמר ושמה עליו. המאמר טוב ומקובל, הוא אומר לי. רק מלה אחת לא מצאה חן בעיניו. אני קראתי ל'קפיל' של מאמרו של אולגין בשם א' חוליגאניש קעפיל.

כתריאל התחיל להצדיק בפני את אולגין שהוא רק שוטה, שאינו מתכוון לשום דבר רע. אני בררתי לו, שאותי לא מענין מה הוא אולגין, אלא מהו מאמרו הנוכחי של אולגין, ומאמר זה לפי דעתי חוליגאני ואני רוצה להגיד את זה בפומבי. אז דחה את הענין עד שתאסף הפרסי-קומיטה.⁵ למחרת הודיע לי שהמאמר לא ידפס, ורק החלק הראשון יבא בפרעס-שטימע.⁶ וכך הוה. גם אלכסנדר כתב תשובה וגם כן לא מצא חן בעיני כתריאל. ולי נתברר שהיחסים שיש לכתריאל ביקביציארניע.⁷ הם אצלו יותר חשובים ממה שהחברים הארצישראלים יש להם לענות על התנפלות פרובוקטורית של הגענאסען. כי הטעם היחיד שלא נתן לא תשובתי ולא תשובת אלכסנדר⁸ לא היה מפני שהמאמרים לא היו ראויים לדפוס, אלא מפני

5 ועדת העיתונות. מוסד מטעם הוועד המרכזי של מפלגת פועליציון שהוקם לצורך מעקב וייעוץ למערכת העיתון. דער אידישער קעמפפער.

6 מדור בעיתון.

7 הכוונה לבית-ועד של עיתונאים, סופרים ועסקנים של מפלגות-פועלים, שהתקבץ בבית-קפה בפנינת ברוודוויי-מורח ורחוב דיבייחין בניירויק. ידע גם כקפה 'לודיט'.

8 המאמר של אלכסנדר התפרסם: דער גענאסטישער וצדקתך, אידישער קעמפפער, 16 ביוני 1916.

1 השופט לואי ברנדיס, ממנהיגי ההסתדרות הציונית, שהיה מעורב בענייני התעמולה למען הקונגרס האמריקני.

2 ענטין, יזכור, דער אידישער קעמפפער, 2 ביוני 1916, עמ' 3.

3 משה אולגין (1878-1939) – נולד באוקראינה, למד בקייב. פעל ב'בונד'. ב-1914 עקר לארצות-הברית ופעל בשורות ה'בונד'. שם. המאמר: ידי אידישע קאלאניעס אין פאלעסטינא זיינען געבויט אויף דעם אומגליק פן דיא אראבער, פארוערטס (ניירויק), 3 ביוני 1916.

4 ראה להלן, מכתב ז', הערה 5.

תעודה: מיקבץ מכתבי בן-גוריון באמריקה

על שאר הענינים עוד אכתב לך. את כספר אמציא כרצונך לועד
הקונגרס ואשלח לך שטר קבלה.
שלום לכל החברים

שלך ד. בן גוריון

שלא רצה להקניט את אולגין וסיעתו. יחס שכזה מעטה קלן על עתון
פועליציוני. ועד שלא יבואו שניים עקרים במערכת — אין לי יותר חלק
ונחלה בעתון הזה.

אגרת ו'

ניו יורק, 22.6.1916, כ"א סיון תרע"ו

בן צבי יקירי —

על שני מכתביך האחרונים שהגיעו לידי בבת אחת (מלבד מכתבך
של יום י"ז סיון) עניתי לך לפני כעשרה ימים — כלום לא קבלת את
מכתבי? בזמן אחד את המכתבים מבלומנפלד תשולמית¹ נתקבל גם
כרטיסו של יוסף² שאני שולחו אליך. הוא התראה את גיסק. ידיעות
חדשות מא"י אין. המכתבים שנתקבלו יצאו משם, כמדומני, לפני
שלוש חודשים. בינתיים, כנראה, נלקחו כלם לצבא. לפני שבועים בא
הנה צעיר אחד מאלכסנדריה, אבל אין לו כל ידיעות מא"י.

לפני ימים היתה אצלנו ישיבה מיוחדת ע"ד הקמפפר. האספה
נמשכה עד שלש וחצי. רב המדברים בקרו קשה את העתון, ביחד
סירקין ואלכסנדר ואני עבדך. פרץ גם סקנדל. ארנריך אמר לסירקין
שהוא מדבר כמו מרמר, סירקין עזב את האספה, אך בעשר הביאודו
בחזרה והמרוגזים נתפסו אחר כך בנשיקות, כרגיל בוועידות של
החבריה האמריקנית. נגמרה הישיבה בלא כלום. ז"א שכתריאל הבטיח
שהעתון יהיה אול רייט.

החלוץ פה עדין לא נתאסף אף פעם. אני החלטתי עכשיו להתפטר
מהס.ג.א.ק. מפני שהחברים האחרים שהבטיחו לי להשתתף בעבודה
— לא עמדו בדבורם, ואיני רוצה לשאת על עצמי אחריות אי-העבודה
של הועד. וכשאזיה חפשי לנפשי אוכל לטפל בעניני החלוץ.
החוברת שלך צריכה לדעתי תקן קטן בסוף. כנהוג בעולם גומרים

- 1 שולמית שימשילביץ, נישאה ליצחק קלוגאי (נ. 1888), דגרמו בהמשך
המכתב. היה מורה למקצועות ריאליים בגימנסיה העברית בירושלים. בי
1916 גיש לצבא התורכי. לימים פרופסור לכימיה בטכניון בחיפה.
- 2 יוסף נחמני (1891-1965). מפעילי פועלי-ציון, עלה ארצה ב-1907. ממקימי
דפוס 'אחדות' וחבר הועד המרכזי של המפלגה גם בתקופת המלחמה.
- 3 הכונה לחוברת על כושר הקליטה (כשרון התפיסה): ראה לעיל, איגרת ד'.
- 4 רמז להאשמות שברוכוב האשים את מנגנן המפלגה, בעת הוויכוח על
קומון של אגודות הסידי במפלגה.

אגרת ז'

ניו יורק, 27.6.1916, כ"ו סיון תרע"ו

בן צבי יקירי —

מכתבי שלפני האחרון כתבתי לך ע"ד הסכסוך שנפל ביני ובין
כתריאל בגלל זה שלא רצה, בלי נתינת טעם, לפרסם בקמפפר את
תשובתי לאולגין¹. אני אז הודעתי לצ.ק. שמכאן ולהבא איני משתתף
בקמפפר. מסבה זו לקחתי בחזרה את התשובה שהייתי צריך לתת
בקמפפר על מאמרו של לוי². מובן מאליו שרצוי מאד — יותר מזה,

- 1 ראה לעיל, איגרת ה'.
- 2 י. לוי, 'זועלכע אינגשאפטן מ א לאנד האבן עס זאל זיך פאסן פאר
טעריטאריאליסטישע צועקן', אונזער ווארט, 6 (יוני 1916). המשך שם, 7
(יולי 1916).
- 3 יעקב לוי (1884-1958), נולד ברוסיה. ב-1911 שהה בארץ-ישראל וכתב
בעקבות ביקורו שורה של מאמרים בפריינדי' ואחר-כך בידי ידישע וועלט'
(1913). ב-1915 הגיע לארצות-הברית והיה פעיל בחוגי הסוציאליסטים

כל דבר בכייטוב, במסקנה חיובית. אצלך נגמר בשלילה. בשביל כך
צריך לשנות פרזות אחדות.³
אני קבלתי על עצמי להשיג על סדור העמודים בדפוס וההגהה
האחרונה. המפה תצורף לחברת.

כתב לי מה מעשיך — כלומר עניני הפרנסה שלך ועד מתי אתה
חושב להשאר בעיר הבירה שלנו. עכשיו אני מצטער יותר מכל זמן
שלא הייתי בחדשים האחרונים בושינגטון — ולא כל כך מאהבת
ושינגטון אלא משנאת ניוורק. נתגלו לפני בזמן האחרון יחסים לא
הגונים כל כך בהנהגת מפלגתנו, והייתי הרבה יותר מרצה אלו לא
הייתי מכיר אותם, אותם היחסים. לדאבוני נתאמתו הרבה מטענותיו
של בורוכוב ע"ד רוח 'המכונה'⁴ — טענות שלפני שנה לא האמנתי
באפשרותן.

האם חושב אתה לבוא לפילדלפיה לוועידת הציונים⁵ ויום
העברים⁶? אני אהיה שם. החברה מושקוביץ נחבאת כל הזמן אל
הכלים ואין רואים אותה כלל וכלל.

אגב, סרנצקי הראני עכשיו את מכתבך ע"ד כליו. אולי תוכל
להדיעני באיזה מקום מונחים הכלים — אם בסלך שהנחת אצל
הגברת גולדפרט או מסרת אותם ביד בעלת הבית?
שלום לחבריא

שלך ד. בן גוריון

- 5 הוועידה התכנסה ב-2 ביולי 1916. בן-גוריון פירסם את רשמיו מן הוועידה
במאמרו, 'מן הצד', התרוק, 21 ביולי 1916, עמ' 6-8.
- 6 'יום העברים' נערך ב-4 ביולי 1916, במסגרת הוועידה הציונית בפילדלפיה
(במקורות העבריים נקרא 'יום העברים'; ביידיש: 'טאג פון העברעאיש'
והעברעער טאג). הוא הוקדש להדגשת חשיבותה של השפה העברית
לתחייה הלאומית ולדין באמצעים להפצת הלשון והספרות העברית
באמריקה. בן-גוריון בירך את המשתתפים בשם פועלי-ציון. ראה: התרוק, 7
ביולי 1916, עמ' 9.

הדבר הכרחי — שתבוא בקמפפר תשובה מספקת על הספר³ שעתידי
להתפרסם נגד א"י, ואני בודאי שאשמח אם אתה תכין את התשובה, כי
מלבדך ומלבדי, כמדומני, אין מי שיהא מוכשר לענות על דבריו של
לוי⁴.

אני בודאי מצטער מאד על שנטלה ממני היכלת לכתוב בקמפפר,
ביחד בזמן הזה, אבל אין כמובן בזה כל עכוב בשבילך.
אתמול נפגשתי עם פוליסקין⁴. הוא הושיט לי את ידו — אך אני לא

הטריטוריאליסטים. עבד בבטאן המפלגה 'אונזער ווארט' חמ"מה אף היה
עורכו. האמארים משנת 1913 ואחרים פורסמו בספר דער אמת וועגן
פאלעסטינא, ניוירוק 1917.

- 4 יעקב יערי-פולסקין (1886-1944). סופר וביוגראף. עלה לארץ ב-1905. בי
1911 נסע לראשונה לארצות-הברית וחזר לשם כאשר גורש עליידי
השלטונות התורכיים. פירסם מאמרים, שלא היו לרוחו של בן-גוריון.

החזרתו לו ידו. הוא בכל זאת עמד אצלי החל להצטרף. עדיין נאמן הוא לאי ועוד ישוב שמה לעבוד, וכל מה שכתב לא כתב אלא לטובת איי וכו'. אני אמרתי לו בגלוי כל מה שאני חושב על כתיבותיו ומאמריו, על השקרים, הרמיזות המגוננות וההארות המזויפות שבדבריו. הוא הבטיחני שכל מה שכתב לא כתב אלא מתוך כונה טהורה ורצויה. ואגב ספר לי שבקבץ שמוציאים הגנוסיו יבוא מאמרו ע"ד שאלת המכבים שיעורר וכוחים חמים. הוא נסע מפה לצפון דקוטה, כפי שהוא אומר, לעבוד בפרס.

אני הכינתי בשבועות האחרונים מאמר גדול ע"ד השאלה הערבית, חשבתי לתת אותו בקמפפר, אבל עכשיו איני יודע מה לעשות בו. לפסמו בעתון אחר, נאמר בדאס אידישע פאלק – ז"א לעורר אצל החברים השאלה משום מה איני כותב בקמפפר – וזאת איני חפץ, מפני שגם בלאו הכי גדולה איי-שביעת-הרצון וההתמרמרות של החברים בנוגע לעתון המפלגה.⁵

שניים בעתון, כנראה, כבר לא יבואו. ה.צ.ק. כבר הקציב את הסכום הדרוש בכדי להביא הנה את משפחתו של כתריאל. אפשר רק ש'הפרס קומיטה' שנספחה לעורך תשפיע קצת לטובה על מהלך העתון. ממהלך זה שנתגלה ער הגליון שלפני האחרון החברים בכל מקום אינם מרצים.

גם בהנהלה – נגמינט בלע"ז – העניינים יגעים. עוד לפני כחמשה שבועות נתעוררה ב.צ.ק. שאלת פטוריו של וולין. הועד נתאסף כבר פעמים אחדות רק בשביל שאלה זו ולא יכל לבוא לידי דעה קבועה, עד שאתמול סוף החליטו לפטר את וולין⁶ ולהעמיד במקומו את מרליס⁷ (חבר הפרבר) בתור מנהל וקרזו⁸ בתור סגן. צוקרמן וארניריך ווליל⁹ היו נגד זה, אך הפעם הכריעו דוקא החברים שמחוץ למ'כונה:

- 5 המאמר די אראבער פראגע אין ארץ ישראל' התפרסם בדער אידישער קעמפפער, 13, 21 ביולי 1916; 15, 4 באוגוסט 1916; 17, 18 באוגוסט 1916; 20, 8 בספטמבר 1916; 22, 22 בספטמבר 1916; 23, 27 בספטמבר 1916.
- 6 הכונה לולף שווארץ, ויש כאן רק שייבוש. ראה הלן, הערה 9.
- 7 ר' מרליס – מן הפעילים הוותיקים של הפארבאנד. במשך תקופה ארוכה סגן-נשיאו. ייסד להקה דרמאטית, שהעלתה מחזות בנייריורק ב-1916.
- 8 פנחס קרזו (1889-1985) – עסקן ותיק של המפלגה מפיטסבורג, פנסילבניה. הצטרף אליה ב-1908. השתלב בהקמת כתי"הספר האלומיים דיקאליים. צורף, כאמור, להנהלת ה'קעמפפער' וכן היה חבר בוועדה לענייני נוער, שמינתה המפלגה.
- 9 וולף שווארץ (נפטר ב-1933) – חבר הוועד המרכזי של המפלגה מ-1912.

אגרת ח'

ניו יורק, 12.7.1916, "א תמוז תרע"ו

בן צבי יקירי –

את מכתבך מיום ט' תמוז בצרוף מאמרי קבלתי. ביום השני של השבוע הבא (17 יולי) תתאסף האקדוקטיבה של הקונגרס, ואז בודאי גם ידונו על עבודת הקומיסיות של ההוצאות. אני כמובן אעסוק ברצון בעבוד הסעיפים של ההוצאה הארצישראלית. אינני זוכר אם דברתי אתך ע"ד סעיף מיוחד. הועד שלנו עדין אינו עושה דבר – ושוב מחסרון

- 1 אפשר, שזוהו הרמז הראשון לקובץ על ארץ-ישראל (ראה הערה 26 לעיל).
- 2 נחום אלקושי (1884-1953), מפעילי פועלי-ציון בארץ-ישראל. עבד בעיתון 'האחדות'. בשנת המלחמה יצא לארצות-הברית והיה ממארגני 'החלוץ' הגדוד העברי האמריקני, שאיתו שב לארץ-ישראל ב-1918.
- 3 יואל רוובסקי (1882-1962). מייסדי מפלגת פועלי-ציון בארצות-הברית

– ענטין, קריצמר, אפלבוס.¹⁰ העבודה בועד הנאצ. סוצ. – עדין לא הסתדרה כראוי. המפריע העיקרי היה כמובן חסרון כיס. בישיבה שהיתה לנו בשבת שעברה הסתלקתי ממזכירותי אך התעד לא קבל את התפטרותי. אני הודעתי לועד שאין אני יכל לשאת עלי אחריות איי-העבודה של הועד כלו, אך כלם היו ברעה אחת שמכאן ולהבא נוכל לנהל עבודה פוריה, מכיון שועד הקונגרס הקציב בשבילנו סכום של שלשת אלפים דולר עד התאסף הקונגרס, ז"א חמש מאות דולר לחדש. הערב תהא לנו ישיבה מצומצמת של ה'אופיס קומיטה' לעבר תכנית עבודה, ואם הענין יסתור כמו שאני רוצה – אמשיך עבודתי בועד זה, ואם לאו אסתלק.

בישיבה שהיתה לועד הקונגרס בשבוע שעבר כבר החלטו הצעדים הראשונים בשביל הגשמת הקונגרס. נבחרו הוועדות שהן צריכות להכין ההוצאות לקונגרס. אתה נבחרת בוועדה האי"ית. סכום של אלף דולר הקצב בשביל כל ועדה. חברי הועדה לא יקבלו כסף בעד עבודתם שבתוך הועדה. מלבד זה ימנו אקספרטים מומחים לעזור ולהכין החומר בשביל ההוצאות. הללו יעבדו על מנת לקבל פרס. הישיבה הבאה של ועד הקונגרס תהיה ביום 17 יולי, יום אחרי ועידת 'הועד האמריקני היהודי'.¹¹ אז יתפרסמו כבר לפני הבחירה ושאר הפרטים הדרושים להגשמת הקונגרס.¹²

מה מעשיך אתה? היש לך שעורים או עבודה אחרת ואיך מצבך החמרי? אני אהיה בשבת הבא בפילדלפיה בישיבת הועד הציוני הזמני, ויום העברים. אפשר תבוא שמה? שלום לכל החברים

שלך דוד בן גוריון

חבר הנהלת 'דער אידישער קעמפפער' (1910, 1912).

- 10 ישראל אפלבוס (1883-1968). מייסדי פועלי-ציון בארצות-הברית ומפעיליה.
- 11 הוועידה נקראה על שם המלון בו התכנסה – ועידת מלון 'אסטור', ניו יורק, 16 ביולי 1916.
- 12 בן-גוריון מרמז להסכם שהושג על ידי ה-JCOC (הוועד לארגון הקונגרס היהודי) מייסדם של הציונים והוועדה מטעם הוועידה שעמדה להתכנס בין נציגי ועד הפועלים הארצי (NWC) והוועד היהודי-האמריקני (AJC). במלון 'אסטור', לקידום עניין הקונגרס. המענין הוא, שבן-גוריון מעדיף כבר בסוף יוני לגבי פרטי ההסדרים, שיהיו רק במחצית יולי.

כיס. לפי שעה לא נתקבלה אף פרוטה משלשת האלפים שהבטיחו. ע"ד המאסף אין לפי שעה מה לדבר.¹ בקיץ זה לא יעשה כלום. הוועידה אולי תתן דחיפה להוצאות ספרותיות – מפני שלדעתי הוצאת ספרות מפלגתית היא עכשיו צרך חיוני של המפלגה – בדבר הייחוד כבר באתי בדברים את נחום,² רובסקי,³ חסיד (צעיר טריאני)⁴ ואת זרבל. בשבוע זה תתפרסם מודעה בקמפפר ובז'אס

- 1 היה מקורב למאגנס ותמך בביסוס בריגורא כהגנה היהודית העצמית האמתית. שהה בארץ ב-1908. חתום על התוכיר הראשון של מפלגת פועלי-ציון ללשכת האינטרנציונאל השני כנציג המפלגה האמריקנית.
- 2 היה מן הארסיים בסג'רה. עזב בסביבות 1910.

תעודה: מיקבץ מכתבי בן-גוריון באמריקה

נתארעו. ג'מאל פשה שלח לקימקם היפואי שאלה, ע"ד האנשים שנשלחו מהארץ, מי מהם יכל לשוב לארץ.⁹ פשר שאלה זו לא מובן לי היטב ותשובת הקימקם לא ידועה.

המפה הארצישראלית תבוא בסוף החוברת. אני אמרתי שימחקו את המלה אל-קדש שאצל המלה ירושלם. 'אל-קדש' זה מתפשט על חציה של ארץ ישראל, והוא מיותר לגמרי, ועלול רק לבלבל את דעת הקוראים, שיחשבו שזוהי מדינה מיוחדת.

עד מתי אתה חושב להשאר בעיר בירתנו — אולי סוף סוף תחזור לעיררנו? אמנם החם פה גורא — אבל גם בושינגטון ודאי שאין קופאים מקור.

שלום לחבריא שלנו

שלך ד. בן גוריון

- ברוסיה ובארץ-ישראל, ריכזה את עבודת המפלגה בארץ בעת המלחמה. 8 היה-תמר לישאנסקי-שווי (1890-) — אחותה של רחל לישאנסקי. לגבי זיהוי השמות ראה אצ"מ, ג'116/40/4. בעת המלחמה למדה רפואה בשווייץ. 9 רמו להשתדלות של בן-יצבי ובן-גוריון לחזור לארץ.

אידישע פאלק' ע"ד חמר ותמונות. ע"ד תמונותו של זלצמן⁵ גם אני חושב שמוטב להחליפה באחרת נאה הימנה.

ע"ד מה אתה חושב לכתוב ברשימתך החדשה? מאמרי ע"ד שאלת הערבים יחל להופיע בגליון הבא (של השבוע הבא). כתריאל לא רצה להסכים להדפסת שורת מאמרים בשאלה זו, אולם 'ועד העתונות' כפה אותו עד שאמר רצה אני. לפי אומדנא יהיו בשורה ששה מאמרים. בימים האלה הגיע הנה בלקינד מא"י.⁶ ראיתו היום. הוא נסע מא"י ביבשה דרך אסיה הקטנה, קושטא, גרמניה ושוויצריה ושהה ארבעה חדשים בדרך. הוא ראה את שחט — בלה אתו יחד חמשה עשר יום — מצב בריאותו טוב. חיים הם שם בחפש גמור. את מאת הדולרים ששלחנו לו כבר קבל. ראה גם את בוריס בקושטא. לפני נסיעתו מא"י ראה את רחל בזכרון⁷ ואחר כך ראה את חיה בגנף.⁸ שניים לא

- 5 יוסף זלצמן (1891-1913) — מראשוני פועלי-ציון בוורשה. עלה לארץ ב-1907. חבר קבוצת כנרת ונפל על משמרתה.
6 ישראל בלקינד (1861-1929) — מן הבייל"יים. יסד ביפו בית-ספר עברי. הגיע לארצות-הברית ב-1916, ושם חי עד מותו.
7 רחל לישאנסקי (ינאית, בן-יצבי) (1886-1979) — ממייסדות פועלי-ציון

אגרת ט'

ניו יורק, ט"ז תמוז תרע"א, 17.7.1916

בן צבי יקירי —

קבלתי את מכתבך האחרון עם תמונות של יוסף זלצמן הרצופה בתוכו. ע"ד השתתפותך בעבודת ההוצאה השנייה¹ וביאתך הנה לשם כך אני חושב ככה: עבודת ההוצאה מרכבת מהשגת חמר חדש תעריכתו, והשגחה על ההדפסה ההגדה וכדומה. שני הדברים האלה אינם נעשים במשך שבת או שבועים, אלא נמשכים חדשים אחדים. אלו היינו צריכים רק לערוך מחדש את החמר הישן ולמסדרו לדפוס כי אז אפשר היה לעשות את כל זה במשך ימים אחדים. אולם עריכת החמר הישן היא דוקא מהעבודה הפחות חשובה. העיקר החמר החדש שצריך לאסוף, בין חמר ספרותי, בין תמונות ובין ציורים חדשים, ושוב העמידה על גבי המדפיס וההשגחה המתמידה על הסידור וקביעת העמודים עד שהספר יוצא מתחת ידי הכורך. ולכן לא תביא ביאתך לשבות או לשבועים את התועלת הרצויה והדרושה. ואני מציע לך שתבוא הנה בלי הגבלת הזמן. השתתפותך בודאי שהיא דרושה, והרבה תוכל לעזור לי בעבודה, מפני שאלכסנדר ישתתף רק כמובן מאליו בעריכת החמר ותו לא. ישיבתך פה עכשיו חשובה עוד מטעמים אחרים. אנו עומדים לפני הועידה, וצריך להכין הצעות והרצאות שבביל העבודה הארצישראלית, גם המצומצמה וגם הרחבה. עבודת

הפלשתינאי קומ. עבודת הצ"ק. שאלות הועידה, שאלות הקונגרס — בכל עומדת א"י על הפרק. ואני עכשיו היחיד שמטפל בזה. בעצמך אתה יודע כמה השתתפותך בכל הדברים האלה דרושה ומועילה. ואגב, איני רואה את התעלת המיוחדת שיש עוד בשהיתך בושינגטון. הרחיים (החמריים) שלך שם אינם מופלגים ביותר, וגם למוד האנגלית כמדומני כבר תוכל להמשיך גם בישיבתך פה. השאלה היא רק ממה תתפרנס כאן — אך סובר אני שבעצמך תוכל לפתר אותה. אם תבוא הנה בודאי שימצא איזה פתרון.

גם חברי הועד הפלישתנאי רוצים מאד שתשוב לניו-יורק — ובכן מה דעתך?

מזרבל עדין לא קבלתי תשובה. קמיניצקי² הביטיזני לכתוב זכרונות ע"ד ברטנובסקי³ (הוא בן עירו) פלדמן⁴ וברסקי⁵. אלכסנדר עדין לא שב ממונטריאל ואין לי כל ידיעה ממנו. לבלקינד תוכל לכתוב על שם לוברסקי. הוא התאכסן בסנטרל ברודווי, אך איני ידע אם עודנו שם.

יש לי בקשה אליך — האם תוכל לשלח לי לשבוע את טוריה וא"י של אוהגן בעברית?⁶

אני ממתין לתשובתך ע"ד שובך לניו-יורק.

שלום לחברים

שלך ד. בן גוריון

- 4 יעקב פלדמן (1894-1913) — מאנשי 'השומר'. נהרג בסג'ידה. ראה שם, עמ' 153.
5 משה ברסקי (1896-1913) — מאנשי 'השומר'. נפל בין דגניה למנחמיה. ראה שם, עמ' 139-142.
6 התרגום העברי של: H. Auhagen, *Beiträge zur Kenntnis der Landesnatur und der Landwirtschaft Syriens*, Berlin 1907

- 1 המהדורה השנייה של 'זכור' יצאה בעריכת א' חשין וד' בן-גוריון, ניו-יורק תרע"ז.
2 נ' קמיניצקי, חבר האגודה העברית 'אחיבער' (ניו-יורק) חבר הועד הפועל של 'ההסתדרות העברית באמריקה'. ב'17 1917 נבחר למזכיר הארגון. פירסם שורה של רשימות במהדורה השנייה של 'זכור'.
3 צבי ברטנובסקי — מרומני. נהרג בסג'ידה ב'18 בתמוז תרע"א. ראה זכור, מהדורה שנייה, שם, עמ' 95-95.

אגרת י'

בן צבי יקירי, י"ח תמוז תרע"ו, 19.7.1916

בן צבי יקירי –

את החזון וכרטיסך מיום ט"ז תמוז קבלתי. בודאי כבר קבלת את מכתבי האחרון ע"ד השתתפותך בעריכת היזכור ובוואך הנה לשם זה ולשם מטרות אחרות. כל מה שאני מרבה לחשוב על זה – הכרתי הולכת ומתגברת שאתה צריך לשוב לנוירוק. אני עכשיו נפניתי לגמרי מעבודת הועד הלאומי הסוציאלי¹ (שמציאותו בכלל מוטלת בספק) והריני מקדיש עצמי עכשיו כלי לעבודה ארצישראלית-ספרותית וצבורית ורואה אני שהעבודה מרבה.

כתבתי לך במכתבי הקודם ע"ד ההכנות השונות הדרושות לפני התידיה. נוסף לכל זה אני רואה צרך – וכמדומני שזהו אחד מהמחסורים היותר מורגשים פה – בהכנת ספר שלם, מקיף ויסודי ע"ד ארץ ישראל ועבודתנו שם.² אני עסוק עכשיו בכתיבת מאמרי ע"ד שאלת הערבים ואני שוב מטפל בחקירת א"י, ואני רואה עד כמה הספרות הציונית עניה בעבודות העוסקות באפן רציני ובשיטה מדעית בפרובלימות הארצישראליות. זוהי ממש קרקע בתולה. ועכשיו בשביל עבודתנו פה וביחוד בשביל המפלגה – בירור הפרובלימות הארצישראליות הוא צרך חיוני. יצאה (כלומר עומדת לצאת) הברשורה שלך, תצא הברשורה שלי – אולי אין זה מספיק.

נחוץ ספר מקיף ע"ד הגיאוגרפיה הא"י והאפשרויות שלנו שם, ע"ד תולדות הישוב וכל השאלות התלויות בו, תנועת הפועלים בא"י ושאלות העבודה – ולא הרצאות שטחיות, מרפרפות אלא חבור יסודי, רציני, מדעי. ואני באתי לידי הכרה שהכנת ספר זה צריכה להיות תעודת ישיבתנו באמריקא, מפני-כך אני חושב למצער – אם לא אנהנו שנינו – מי כאן, ואם לא עכשיו – אימתי?

1 הכונה לוועד הפועלים הלאומי הסוציאליסטי, שאחרי הסכם ה-17 ביולי נחשב קיומו למיותר. ואולם דברי בן-גוריון מבטאים ככל הנראה את האכזבה ששררה בשורות פועלי-ציון בשל ההסדר שנתקבל אחרי ועידת מלון 'אסטור'. יותר על הנמשא ראה אצל J. Frankel, 'The American Jewish Congress Organization Committee', *Yivo Annual of Jewish Social Science*, XVI (1976), pp. 271-283

2 מדובר בקובץ על ארץ-ישראל.
3 ועד השבעים הוא הוועד הפועל שנבחר בוועידת פילדלפיה של הוועד

אני מרגיש בי שאני לעצמי מוכשר לקחת עלי העבודה הזאת, ויודע אני גם שאתה ראוי לזה, ואין כל ספק ששנינו יחד ודאי שאנו ברייהכי להטיל על שכמנו את העבודה הזאת, ומובן מאליו שבכחות מאוחדים נוכל לשכלל את הדבר.

זהו דבר שאינו צריך להדהות. עכשיו הגיעה שעתו. יש כאן מי שיוציא את הדבר לאור – המפלגה שלנו, ועלינו מוטלת החובה לטפל בדבר. ולכן הצעתי היא שתנה את ושינטון ותודרו ותשוב הנה.

אגב – תעזור גם בהוצאה השניה של יזכור. אלכסנדר נשאר לזמן בלתי מוגבל במונטריאל. היום קבלתי מאתו את ההערות על המאמרים הישנים שביזכור. מחר אני מוסר את המאמרים לדפוס – המאמרים שאינם דורשים תקן. במאמרים הדורשים תקן אני מחכה לתשובתך, אם אתה מסכים לבוא ולהשתתף בעריכה.

על החזון לחלץ אין לי מה להעיר. אם תשוב הנה נטכס עצה איך לחדש ולעודד את הסתדרות החלוץ. מתחילה העבודה באחוזה: יש הצעות חדשות בוועד הפלישתנאי. בא ונעבוד יחד! אני מחכה לתשובתך.

הכסף לשוחט נשלח. ידיעות חדשות מא"י אין. בתנועת הקונגרס כנראה ישתרר השלום. פרטי ההתאחדות עדין לא ידועים, אך שני הצדדים נוטים להתאחד. בעוד שבועים תהיה ישיבת ועד השבעים.³ והדבר יחלט. שלום לכל החברים

שלך ד. בן גוריון

המאמר שאתה רוצה לכתב 'בעמק יזרעאל'⁴ אפשר יהא מתאים יותר שתקרא לו 'בבית-האסורים'. אין אני זוכר מי היו דונאסרים. כמדומני שזיהו גם משה הר"הקומקום.

לארגון הקונגרס היהודי (Jewish Congress Organization Committee) (=JCOC) במארס 1916. גם ועידת מלון 'אסטור' בחרה מצידה 70 נציגים. בן גוריון מדבר כאן על אישור הסכם בין שני הגופים העיקריים, שנתגבשו לקראת יולי 1916. כלומר ה-JCOC מטעם הציונים וה-AJC-NWC מצד האנטי-ציונים. הללו הסכימו להקים מוסד פארטטי של 140 נציגים לניהול הכנת הקונגרס. ההסכם היה טעון אישור ועד השבעים של פילדלפיה. פרטים ראה אצל פרנקל, לעיל, הערה 1.

4 המאמר: 'אסיירי נצרת', התורן, 6 באוקטובר 1916 (בחימת י' אבנר).